

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Mr. J. VAN KUYK ('s-Gravenhage).

Dr. W. F. BAX (Amsterdam),

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

XXXIII-XXXIV 1946-1947,

TWEEDE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1947

NEDERLANDSCHE MUNT- EN PENNINGVERZAMELAARS

Eenige nieuwe gegevens

door

Mr. J. VAN KUYK

Over dit onderwerp schreef Van Kerkwijk — nu reeds tal van jaren geleden — een belangrijk opstel in ons *Jaarboek* ¹⁾. De hier volgende regelen mogen als een aanvulling dienen; zij hebben niet anders dan deze eenvoudige bedoeling, in de hoop echter dat op deze wijze langzamerhand het onderwerp, door Van Kerkwijk destijds „nog geheel en al nieuw” genoemd, tot verdere rijpheid kome. Voor de numismatiek toch, als wetenschap, is het verzamelwezen, zulks in den ruimsten zin — wij denken aan veilingen, het verloop van prijzen en wat hiermede verband mag houden — niet onbelangrijk, zelfs nog afgezien van wat het beteekent voor de vorming en uitbreiding van ons openbaar kunstbezit. Wij meenden daarom goed te doen in onze *Geschiedenis* van het Koninklijk Kabinet daaraan, waar het pas had, aandacht te wijden. Wat het Kabinet op dit gebied in zijn archief aan bronnen voor onze kennis bezit, werd vermeld en sedert hebben wij ons ten doel gesteld die bronnen te vermeerderen. Thans moge hierover een korte mededeeling worden gedaan, opdat de beschikbare gegevens bekend en dus toegankelijk worden.

* *
*

¹⁾ *Jaarboek*, XV (1928), blz. 1 v.

In de eerste plaats wordt een aanvulling gegeven uit het bezit van het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.

Van Kerkwijk¹⁾ wijst — terecht — er op dat Van Loon voor de samenstelling van zijn groote Beschrijving der Nederlandsche Historie-penningen de hulp en medewerking verkregen had van talrijke verzamelaars. Enkele van de voornaamste collecties worden door Van Loon in dit verband genoemd, onder meer de beroemde van Schoenmaker, later gekocht door Balthazar Scott. In zijn tekst vermeldt Van Loon verder herhaaldelijk unieke stukken welke hem bekend zijn uit „de penningkas” van den heer Hendrik van Heteren, vroedschap van 's-Gravenhage.

Deze Hendrik van Heteren werd in 1697, als opvolger van zijn vader, raad en vroedschap van 's-Gravenhage, wat hij bleef tot zijn dood in 1749; hij trad bovendien — waarschijnlijk zonder bepaalde aanstelling — op als solliciteur-militair. Hij vormde een bekende en uitgebreide verzameling schilderijen, in 1809 door zijn erven verkocht aan het Koninklijk Museum te Amsterdam, waaruit ons Rijksmuseum gegroeid is²⁾, — en bracht bovendien een belangrijke verzameling penningen, in het bijzonder historiepenningen, bijeen. Wat hiervan werd, is niet bekend, zelfs niet of zijn erfgenamen haar hebben voortgezet of van de hand gedaan. Wel is een deel van zijn archief bewaard gebleven in het Algemeen Rijksarchief³⁾. Hierin bevindt zich een briefwisseling over aankoop van medailles met Martinus Robijns, koopman te Brussel van 1720 tot 1729 en met Lucas Engelenburg te Hamburg uit denzelfden tijd.

Beiden kochten voor Van Heteren historiepenningen. De verzameling is waarschijnlijk in of omstreeks 1720 aangevangen; in een brief van 11 Januari van dit jaar schrijft Robijns over „de gedenck, zaeij en legh-penninghen, medailles etc. die UEd. gaarne

¹⁾ *T.z.p.*, blz. 10.

²⁾ E. W. Moes en E. van Biema, *De Nationale Konst-Gallery en het Koninklijk Museum* (Amsterdam 1909), blz. 145 v., 190 v.

³⁾ *Inventaris Archief van den solliciteur-militair Hendrik van Heteren* (Inventarissen Leeszaal no. 48), no. 79 en 139. — De voor de numismatiek belangrijke stukken zijn in fotografie opgenomen in het archief van het Kabinet.

soude hebben tot het stoffeeren van UEd. geconcipteert Cabinetje van Liefhebberij" en Robijns verzekert dat hij hiervoor zooveel mogelijk zal trachten te verkrijgen. Koperen penningen wil Van Heteren slechts in bijzondere gevallen hebben. In Mei 1727 koopt hij door bemiddeling van Engelenburg te Hamburg een geheel kabinet medailles voor f 1410-10-.

Telkens drukt onze verzamelaar zijn correspondenten op het hart slechts fraaie exemplaren te koopen, en ook hun brieven toonen een voortdurende zorg voor goede kwaliteit. Het is een hooge uitzondering dat omtrent dit punt bij oude verzamelingen iets blijkt.

In de correspondentie bevinden zich lijsten van gekochte medailles.

* * *

Een der rijkste penningverzamelingen, in het eind der achttiende eeuw hier te lande bijeengebracht, was die van Pieter de Smeth van Alphen; zij werd — in September 1810 — na zijn dood te Amsterdam geveild¹⁾. De verzamelaar was de zoon van Theodor de Smeth, den Amsterdamschen magistraat en bankier, die een collectie gesneden steenen vormde, welke later door Koning, Willem I voor het Koninklijk Kabinet is aangekocht.

In 1946 verwierf het Kabinet²⁾ den, ruim 3000 nummers tellenden, Catalogus van de veiling, met vermelding van de prijzen, bovendien doorschoten en hierop, bij de meerderheid der nummers, de prijzen op andere veilingen gemaakt. Verwezen wordt naar veilingen van bekende collecties als van Nicolaas Calkoen (1817), Hogguer (1817), J. H. van Swinden (1824) en vooral naar die van de verzameling-Van Damme. — De verzameling heeft, ondanks den ongunstigen tijd, het toen zeer hooge bedrag van ruim 10.000 gulden opgebracht.

¹⁾ Frits Lugt, *Répertoire des Catalogues de ventes publiques*, I, no. 7860.

²⁾ Veiling van Stockums Antiquariaat te 's-Gravenhage, 28-9 Mei 1946, no. 1350.

Verder verkreeg het Kabinet den Catalogus in handschrift, waarschijnlijk van den veilingmeester J. Koning, te Amsterdam, zelven.

* * *

Sinds lang bezit het archief van het Kabinet een dossier afkomstig van de familie Rethaan Macaré¹⁾. Hierin bevindt zich een correspondentie van P. J. en C. A. Rethaan Macaré, beiden in de vorige eeuw numismaat van naam en gezag. Zij bestaat uit:

a. brieven van Van der Chijs aan C. A. Rethaan Macaré: enkele uit het jaar 1830 en verder een 22-tal loopende van 14 Mei 1848 tot 12 October 1857.

Men leert hieruit den steeds klagenden en zuchtenden, zich miskend gevoelenden Van der Chijs — zooals hij reeds door anderen geteekend is — opnieuw kennen. Tegenover Macaré komt een nieuwe klacht er bij: dat de door deze te geven recensie van het groote muntwerk maar steeds op zich laat wachten. Verder doet de schrijver zich kennen als een man van kinderlijke ijdelheid. Hiertegenover dient men eerbied te hebben voor den geleerde; hoeveel fouten in zijn dikke deelen voorkomen, hoe weinig logisch en kritisch het geheele werk is geschreven, vergeten wij niet dat het ons bijna een eeuw als de eenig bruikbare handleiding heeft gediend en dat het ten slotte nog steeds de basis vormt voor onze middeleeuwsche muntgeschiedenis. En welk een enthousiasme bij vondsten. In zijn brief van 12 Augustus 1854 verhaalt Van der Chijs, dat hij op reis geweest is naar de noordelijke provincies en 16 groote en kleine verzamelingen doorzocht, nog al iets voor zijn werk gevonden heeft: onder meer „de drie oudste munten van Groningen (uit het laatst der 12e en het begin der 13e eeuw), welk een schat voor de wetenschap!“²⁾.

b. een bundel correspondentie van verschillende numismaten met P. J. Rethaan Macaré over medailles en de samenstelling van de Vervolgen op Van Loon.

¹⁾ Mijn *Geschiedenis* van het Kabinet, blz. 44, noot 4.

²⁾ Van der Chijs, *De Munten van Friesland, Groningen en Drenthe*, blz. 447-9, Pl. XVIII.

c. een 6-tal brieven van Verkade, den schrijver van het *Muntboek* dat den grondslag heeft gelegd voor de muntgeschiedenis tijdens onze Republiek, van 30 September 1831 tot 2 Juni 1832. In dien van 15 December 1831, waarin bedankt wordt voor een toegezonden goudgulden „hoezeer dezelfde wat gehavend is”, vinden wij deze den tijd teekenende toevoeging: „met die oude stukken moet men zich maar vergenoegen, als men er een krijgen kan, mooi of lelijk, want zijn alle versmolten, of zitten in vaste handen of spaarpotjes, die er evenwel ook niet veel meer zijn”. Een pessimisme dat misplaatst was en een meening welke helaas een der oorzaken is van den slechten staat van zooveel stukken in vele verzamelingen, ook in de openbare. Toch ging zij in deze algemeenheid te ver en zonder noodzaak is veelal genoegen genomen met slechté exemplaren, terwijl met het stellen van hogere eischen en met ietwat meer geduld ten slotte een beter resultaat zou zijn verkregen. Zelfs is — naar onze overtuiging en ervaring — thans, meer dan een eeuw later, nog het tegenovergestelde als uitgangspunt voor den verzamelaar het juiste.

d. een bundel correspondentie van verschillende numismaten met P. J. en C. A. Rethaen Macaré, waaronder brieven betreffende het artikel van den laatstgenoemde over een groot van Asperen ¹⁾, welk stuk blijkt gevonden te zijn te Wageningen en 23 Maart 1850 te zijn ontvangen.

* * *

Het Kabinet heeft in 1946 kunnen koopen ²⁾ een bundel stukken afkomstig van den bekenden Rotterdamschen verzamelaar J. van Dam Dwz., wiens collectie in 1858 werd geveild. Gelijk reeds bekend was, heeft Van Dam veel met het Kabinet geruild; bij de gekochte stukken bevindt zich een rekening-courant, loopende over de jaren 1823—1840, waarop het geruilde in geld is omgerekend. De stukken worden hierbij veelal berekend naar de goud-

¹⁾ *Revue belge*, 2e serie II (1852), blz. 141 v., 228 v., 244 v.; IV (1854), blz. 79.

²⁾ Veiling van Stockums Antiquariaat te 's-Gravenhage, 28-9 Mei 1946, no. 1336.

waarde, verhoogd met een klein bedrag (tien procent) voor de historische waarde. Verder bevat de bundel:

a. een 8-tal brieven van Van der Chijs aan Van Dam, uit de jaren 1852—1854. — Het beeld, uit deze brieven verkregen, is volkomen gelijk aan dat uit andere correspondenties naar voren komend.

b. een aantal uitvoerige brieven van den directeur van het Kabinet, Meijer, aan Van Dam, waarin tal van bijzonderheden en beschouwingen over zeldzame stukken en aanwinsten van het Kabinet. Zoo — om enkele voorbeelden te noemen — over den aankoop in 1856 van een penning op het overlijden van Paschier Quesnel ¹⁾ en over den grooten gouden ducaat van Zeeland van Philips II, in hetzelfde jaar verkregen ²⁾.

De hier kort vermelde aanwinst van archivalia is dus een rechtstreeksche verrijking van het eigenlijke archief van het Kabinet.

¹⁾ Brief van 8 Maart 1856. — Zie: *Catalogus Gedenkpenningen Kabinet*. no. 2397.

²⁾ Brief van 27 Maart 1856. — Zie: *Revue belge*, 5e serie, V (1873), blz. 295, no. 21.